

Дълговата спирала

Петя Минкова 24 часа – април 2024

- Г-н Орешарски, озаглавихте новата си книга „В сянката на дълговата спирала“. Защо избрахте това заглавие, след като в периода от 90-години насам нашата страна успя да се отърве от високата публична задлъжнялост и дори сме между отличниците сред европейските страни.

Да, така е, затова наблегнах на „сянката“, а не на „дълговата спирала“. В действителност ние бяхме в дългова спирала през цялото последно десетилетие на миналия век, а от началото на второто десетилетие на този век, след 2009 година, отново бавно увеличаваме публичния дълг. Сега все още сме отличници, но тенденциите не са оптимистични, т.е. на хоризонта вече се привижда сянката на спиралата. Оттук ми хрумна заглавието, като своеобразно предупреждение да не влизаме пак в каналите на дълговата спирала, откъдето излязохме с толкова усилия.

Историята на българските публични дългове от 19-ти век насам показва, че по често сме били силно задлъжнели, отколкото обратното, поради което не съм оптимист. Както се казва „... а дано, ама надали...“

- Безспорно, книгата ви ще предизвика интерес сред икономисти и анализатори, но какво бихте казали на другите читатели

Надявам се всеки да намери по нещо в изложението. Това е книга за историята на българския публичен дълг от началото на икономическите реформи до днес. В нея се проследява мораториума върху външния ни дълг от началото на 90-те години и негативните му отражения върху целия ни преход, трудните преговори по неговото уреждане, възникването и развитието на вътрешните дългове, голямата криза от 1996-97 година, довела до въвеждане на Валутен борд, както и дългия и сложен път на намаляването на държавните дългове в края на миналия и началото на настоящия век.

Може да се каже, че това е книга за успехите и несполуките в управлението на публичните финанси и държавните дългове. Книга, в която се посочват добри практики, които досега оставаха слабо коментирани, но също и взети грешни решения в годините назад, които също бяха обсъждани доста бегло и повърхностно. Целта и в двата случая не е да се хвалим самодоволно или да критикуваме самоцелно. По-важното е да вземем уроци и извадим поуки в

усилията да бъдем успешни като държавно управление и като общество в цялост. Защото състоянието на публичните финанси и в частност, нивата на публична задлъжнялост е един от важните фактори на националния суверенитет.

- И все пак, не всички разбираме от финанси и дългове

На читателите, които не са икономисти, но проявяват интерес към темата за публичните дългове, бих препоръчал да не се задълбочават в по-сложните професионални абзаци, а да проследят историческите аспекти, изводите и поуците, които все пак доминират в текста и са описани в достатъчно достъпен стил, за да бъдат интересни и на неспециалистите.

- Книгата излиза 10 г., след като бяхте премиер. След толкова време, можете ли да повдигнете завесата как се стигна до онова предложение, което предизвика протести и съкрати мандата ви? Беше ясно, че вие и да искате, няма как да се сетите за него, но вие го артикулирахте от трибуната на парламента?

Никога не е имало завеса, още тогава поясних, че решението бе политическо. Повтарям го всеки път когато ми се зададе подобен въпрос. Ето, сега го правя още веднъж. Двете партии, които осигуриха парламентарната ми подкрепа много държаха на това предложение. Повече подробности могат да дадат г-н Станишев и г-н Местан – партийните лидери по това време, които излъчиха кандидатурата. Аз лично никога не съм считал този пост за чак толкова важен – нито тогава, нито сега.

- Преди това вие бяхте най-успешния ни финансов министър и лично от вас знам, че бяхте решили да се оттеглите не само от политиката, а и от управлението на държавните финанси. Дори намекнахте, че точно това ще кажете на премиера Станишев, какво се промени – аз очаквах да се оттеглите и да си останете преподавател, а вие излязохте като премиер?

Благодаря ви за оценката. Да, мисля, че съм споделял в по-тесни кръгове подобна нагласа. Аз действително казах това на бившия премиер, но той успя да ме убеди, че може да се направи едно добро управление и да обърнем негативните икономически и социални тенденции в нашата страна по онова време. Искях и можех да го направя, но не ми бе дадена такава възможност. В този смисъл, подцених сложната политическа ситуация тогава, вероятно защото никога не съм разбирал достатъчно от нашата политика.

Сега със съжаление наблюдавам как 10 години по-късно всички открити въпроси от тогава остават и дори са разширили своя обхват. Но... да гледаме по-оптимистично, вероятно добрите новини предстоят

- Вие сте финансовият министър, който систематично намаляваше външния ни дълг – независимо дали сте заместник или финансов министър. През през 2009 г. оставихте страната само с 5 млрд. евро дълг В края на миналата година той надхвърли 20 млрд. евро. Какво е чувството, когато виждате как всичките ви усилия от началото на 90-те отидоха в небитието?

Противоречиво. Спонтанната ми реакция е на неодобрение. Но... знаете ли, понякога си мисля дали пък обществото ни не иска точно това – да правим дългове и да харчим повече... С аргумент, че сме бедни. Ако е така, значи не съм се съобразявал с обществените нагласи. Но дори и да е така и да мога да върна времето, пак бих направил същото. Заради убедеността ми, че това е полезно за страната, независимо дали се харесва или не. Пък и не познавам някой да е забогатял като е вземал заеми.

Само един пример, за отминалата 2023 година бюджетът тегли 5 млрд. лева заеми на нетна основа. В същото време по-рано бе реализирано увеличение на пенсиите с няколко милиарда лева. И макар парите да нямат панделки, може да се прокара връзка между двете направления. Не че е лошо да се повишават пенсиите, но не е добре това да става за сметка на заеми.

- Филмът, който се разиграва в момента с липсващите 3 млрд. лв. във фискалния резерв изненадва ли ви с нещо и с какво?

Не бих могъл да коментирам, защото нямам най-актуалните данни. Спомням си обаче колко бях критикуван аз за състоянието на дефицита и резерва в средата на 2009 година, когато приключих мандата си като финансов министър. Тогава фискалната позиция на страната бе най-добрата от 80-те години на миналия век до днес – 5 млрд. евро държавен дълг, при 4 млрд. евро фискален резерв, т. е. практически няхахме държавни дългове на нетна основа. Пак тогава, в средата на 2009 година ЕК ни посочи между петте европейски страни с най-солидни публични финанси. Не звучи ли абсурдно – да критикувате някой, който е довел страната до водещи позиции в ЕС. Сякаш във всички останали сектори бяхме еднолични първенци, а тук виждате ли, делим първото място и с други... Оттогава нищо не ме изненадва.

- В книгата вие подробно проследявате натрупването на държавния дълг – дефицити и теглене на заеми. Не се сещам за правителство, което да не е правило това от 2009 г. насам. Вероятно защото е най-лесно. За вас като министър и зам.-министър трудно ли беше да отстоявате своята „непопулярна“ гледна точка на икономии и намаляване на дълга и защо това е от критично значение за всички?

Винаги е трудно на всеки финансов министър да прокарва линия на фискална дисциплина и контрол върху публичните разходи. На мен също ми е било трудно да защитавам непопулярни тези. Благодарен съм обаче на партийните фактори и лидери, които са ме подкрепяли, за да мога да постигна добри бюджетни и фискални резултати. Пък може и аз да съм имал някакви заслуги, щом съм успявал да достигна до съгласието им за предлаганите от мен фискални, бюджетни и дългови политики.

Защо е важно да не увеличаваме държавните дългове? Предполагам, че всички читатели ще се съгласят с мен, че дълговете не са добродетел, когато те касаят домакинството ни. И всички ние не считаме за редно да оставим неплатени сметки на децата си. Защо тогава сме сравнително по-безразлични пред перспективата да прехвърлим обществените дългове на следващото поколение – това не са ли нашите деца ?!

- За първи път повдигате завесата над една легендарна сделка с двете банки на бившата социалистическа система, които имаха огромни вземания към България, а вие ги сведохте до минимум – можете ли да разкажете как се стигна до този безпрецедентен успех, който ще остане в историята?

Действително, уреждането на просрочените дългове към тези банки приключи с огромна редукция, над 80 %. За по-младите читатели ще поясня, а за останалите ще припомня, че в рамките на бившия източен блок, в който членуваше нашата страна до края на 80-те години на миналия век, съществуваха две междудържавни банки със седалище в Москва, които кредитираха страните-членки. Нещо като сегашната Европейска инвестиционна банка. При обявяването на мораториума върху външния ни дълг в началото на 90-те години нашата Булбанк бе сериозно задлъжняла и към тези две банки – имаше неплатени дългове и просрочени лихви общо за над 1 млрд. щ. долара. По същество това бе част от държавния дълг. В същото време, въпросните две банки-наши кредитори също имаха огромни неплатени задължения към техни кредитори – големи западни банки. В тези

условия избухналата в 1998 година Руска финансова криза отвори страхотна пазарна възможност за благоприятно уреждане на заварените дългове. Понеже пазарите възприемаха двете банки много обвързани с Русия, това доведе до драстично спадане на цените на техните дългове. Тогава, по моя инициатива и за сметка на Министерство на финансите, Булбанк изкупи конфиденциално дългове на двете московски банки към западните им кредитори в размери, съответстващи на нашите дългове към двете банки. Още си спомням изненадата на ръководствата на двете банки, когато разбраха, че българската Булбанк вече бе не само голям длъжник, но и също толкова голям кредитор на същите банки. Изненада, примесена с възхищение заради смелото и своевременно пазарно поведение.

И ръководствата на тези две банки нямаха нищо против ние да притежаваме техни дългове? А как реагира мисията на МВФ по това време?

Ами ръководствата на двете банки бяха поставени пред свършен факт. Булбанк, респективно, българското Министерство на финансите, бе придобило статут на най-голям кредитор на банките, толкова голям кредитор, колкото голям длъжник бе. И въпреки известни обструкции в крайна сметка осъществихме взаимно прихващане на вземанията и задълженията. Така успяхме да погасим дългове от порядъка на около 1 млрд. само за 160 млн. щ. долара, т.е. постигнахме редукция от над 80 цента за долар.

Шефката на мисията на МВФ по това време г-жа Ан Макгърк или както галено я наричахме Анка, прояви пълно разбиране. Нейното мнение бе важно защото реално част от парите за осъществяване на тази операция бяха от заеми от МВФ.

- Спомням си, че по време на кабинета на Иван Костов от МВФ ви питаха какво още могат да направят, за да ви е по-лесно да отбивате исканията на депутати и министри за различни харчове. Готов ли сте да разкажете за това.

Мисля, че не бе тайна и тогава факта, че представителите на МВФ виждаха Министерство на финансите като най-заинтересованата институция за спазването на фискална дисциплина. Затова и подкрепяха всички наши усилия в тази посока. Понякога дори аз съм търсел такава подкрепа за

осуetyаване на действия, които биха застрашили фискалната консолидация, например осуetyаване на тегленето на нови, неефективни заеми.

- Описватe и няколко случая на обратно изкупени български облигации по външния дълг преди техния падеж. Как успяхте да го направите винаги на най-ниски цени и да спестите на данъкоплатците най-големи суми?

С много наблюдение и отчитане на факторите, които движат цените на облигациите на външните капиталови пазари. Спомням си безсънни нощи, за да следя какво се случва и какви са очакванията на различните пазарни анализатори. Само така можех да си изградя мое мнение за най-подходящите пазарни ситуации, преди да предприема действия по предсрочно изкупуване на съответните облигации. За радост резултатите дори надминаха очакванията ми - сумарно бяха спестени над 50 млн. евро.

Разкажете за някои от по-интересните случаи на преговори по уреждане на дългове към външни кредитори

Спомням си един спор с колегите от нидерландското Министерство на финансите за стар заварен дълг от 80-те години на миналия век. Той не бе голям, а колегите допълнително го редуцираха до 5 млн. гулдена (около 4 млн. германски марки) но бе станал пословичен – те го поставяха по повод и без повод на всяка двустранна среща. След многократни и трудни преговори нидерландските колеги приеха моето предложение да ни отпуснат помощ за подкрепа на платежния баланс, за да ме улеснят да предложа на НС да признаем този спорен дълг. Накрая картината придоби следната форма – дадоха ни 7 млн. гулдена, като частична компенсация за претърпените щети от югославската криза, а ние се съгласихме да платим въпросните 5 млн. гулдена просрочен дълг.

Как се оказахме единствената страна, успяла да получи такъв висок процент от вземанията си от Ирак?

Това бяха друг тип преговори, имахме да вземаме. Затруднението дойде от факта, че Ирак сключи споразумение с кредиторите си от Парижкия клуб, което предвиждаше 80% опрощаване на техните дългове и разсрочено изплащане на останалите 20 % за много дълъг период - 23 години. Това означаваше, че не можем да постигнем нищо по-добро, защото такива са международните практики – ние също следваше да договорим сходни, но не по-добри условия.

След като внимателно прецених ситуацията, реших да се фокусираме върху единственото условия, което не бе фиксирано в условията на Парижкия клуб – самия размер на нашето вземане. Това не бе постигнато лесно, отне повече от 2 години и моя среща с Иракския колега и американския зам. министър на финансите, както и многократни преговори на екипите от двете Министерства на финансите. Накрая успяхме да увеличим нашето вземане от около 1,5 млрд. щ.долара, включително просрочените лихви до 3,5 млрд. Това вече бе друга база, спрямо нея можеше да приложим условията на Парижкия клуб и пак оставаше сериозна сума за инкасиране – повече от 2 пъти над сумите, които събраха други кредитори на Ирак. В обобщение, добре дефинирана цел и последователност в нейното преследване обикновено дава добри резултати.

- В книгата прави впечатление, че нямате никаква емоция към увеличаването на дълга след 2009 г. Към неграмотното надуване на дефицита във времена, когато икономиката вървеше нагоре и това бе абсолютно ненужно. Помня и преди как хладнокръвно преследвахте целите си по намаляването на дефицита и дълга. Как постигате това „изрязване“ на емоциите, каква е рецептата?

Всъщност моите познати твърдят, че съм емоционален, но всичко е въпрос на контрол. Опитът ме е научил, че емоциите са доста лош съветник и обикновено не водят до позитивни резултати. За да се реализира крайната цел си струва да се направят разумни компромиси и да се потиснат личните настроения. Другото е суета, особено когато става въпрос за публични дела.

Накъде отук нататък? Да очакваме ли втора част на книгата?

Нямам планове, но има много неща, които не намериха място в тези коментари защото тематиката ограничи обхвата. Имам обаче и две внучки, които също заслужават цялото ми внимание.